

A gyakorlati teológia néhány kérdéséről.

*Martin Schian: Grundriss der praktischen Theologie.
2. teljesen átdolgozott kiadás. Giessen, 1927.*

A címben írt könyvnek a Sammlung Topelmann-ban csak az első fele jelent meg. Ismertetésével tehát várnunk kellene, míg a második fele is megjelenik. De minthogy olyan gyakorlati kérdéseket tárgyal, minő pl. a liturgiáé, melyek nálunk is az utóbbi időkben nemcsak egyházi lapjainkban és papi összejöveteleken, hanem legutóbb az idei főtanácsn is megbeszélés tárgyai voltak, úgy véljük, hogy szolgálatot teszünk a köznek, mikor a figyelmet felhívjuk e könyvre. Szerzője a mi napjaink német gyakorlati teológiai tudományának egyik elsőrangú képviselője. Evangélikus, de egyes kérdésekben elfoglalt álláspontja reánk unitáriusokra is sok tanulsággal és hasznos útmutatással szolgálhat. Nincsenek mereven leszegezett álláspontjai. A gyakorlati élet felvetődő kérdéseit a történelem megvilágítására helyezi s a legtöbbször okos mérlegelés után józan ítélettel dönti el. Döntésénél a gyakorlati lehetőség szempontja megfelelően érvényesül. Azért sem lesz érdektelen megismerkedni e könyv tárgyalta kérdésekkel, hadd lássuk, minő problémák, minő kívánalmak vetődnek fel a német evangélikusoknál s minő reformok és megoldási tervek találunk visszhangra.

Más tekintetből is tanulságos e könyv figyelmes átolvasása. Nálunk az utóbbi években sok szó esett a *gyakorlati teológiai* tanszék betöltéséről. Egyéb tekintetben sem gazdag teológiai irodalmunk ez irányban éppen szegény. Beszélünk e tanszék szükségességéről, de valójában nem igen tudjuk, hogy mi a „gyakorlati teológia” fogalom tartalma. A fogalom tartalma és köre elmosódó körvonalainak talán az a körülmény az oka, hogy a tanszék csak elvileg van szervezve, de eddig betöltve még nem volt. E könyv átolvasása meggyőzött arról, hogy e tanszéknek igenis van teendője, még pedig igen széles körű, az egyházi élet minden területére kiterjedő sok teendője.

A következőkben csupán azokra a kérdésekre fogunk rámutatni, melyek hozzánk közelebb állanak, vagy esetleg nálunk is megbeszélés tárgyai voltak, vagy felvetődhetnek.

Schian bizonyára sokszor felmerült vita visszhangjaképen felveti a kérdést: van-e szüksége az egyháznak hitvallomásra? Természetesen igennel felel, de szükségesnek tartja hangsúlyozni,

hogy ezzel nem teszi lehetetlenné az egyes egyháztagok egészen személyi meggyőződését, mert mindenkinek szabadságában áll kilépni, ha személyes meggyőződése nem egyezik az egyház hitvallásával. És hozzáteszi: „az ev. egyháznak ezt a kilépést sem tényleg, sem erkölcsileg megnehezíteni nem szabad“, mert az ev. egyház nem az egyház, hanem csak egy egyház. Másfelől meg szükségesnek látja az egyház részére azt a komoly figyelmeztetést, hogy ne ragaszkodjék elmult idők gondolkozási formáihoz s tagjait ne hozza szükségtelenül összeütközésbe az egyházi hűség és saját meggyőződésük között. (51—52. l.) Hirdethet-e, taníthat-e a pap szabadon bármit, vagy kötve van a hitvalláshoz? — teszi fel tovább a kérdést. Olvasóink bizonyára emlékeznek a Jatho esetre (1911), melyet annak idején ismertettünk. Az előbbieket után önként adódik a megoldás. Az esetből kifolyóan sokan követelték a teljes tanítási szabadságot. De Schian nem megy ezekkel a szélsőségekkel. Ha a szervezett egyháznak szüksége van hitvallomásra, akkor az egyháztól alkalmazott papoknak nyilvános működésükben azt kell figyelemben tartani, mire beiktatásuk alkalmával kötelezettséget vállaltak. Aki nem tudja azt megtartani, azt lelkiismerete kell hogy lemondásra kényszerítse s ha nem tenné, az egyháznak kell őt hivatalból elmozdítania. Az ilyen kényszer nem ellenkezik az ev. egyház lényegével, mert ha az egyház lemondana a tanaihoz való ragaszkodásról, akkor bekövetkezhetnék, hogy némely papja katolikus, vagy atheista szellemben tanítana. Ennek pedig felbomlás lenne a közetkezménye. És itt megint hozzáteszi: — Nem szabad feledni, hogy egy ember belső fejlődése soha sincs lezárva, legkevésbé egy most hivatalába lépő fiatal teológusé. Azért azt követeli, hogy az egyház e jog gyakorlásánál alkalmazzon vallásos hozzáértést, komoly történelmi megfontolást, alapos tudományos ismeretet és gyöngéd tapintatot. (81. l.)

Az unitáriusokat két ízben említi, de nem minket, hanem az angol és amerikai unitáriusokat érti. Azt mondja róluk (95. l.), hogy a nőket is a szószékre bocsátják és (51. l.) elvileg kerülnek egy hitvallás megállapítását, amivel különálló helyzetbe kerülnek a hitvallást előíró keresztény egyházak között s szemük elől tévesztik egy keresztény egyház feladatát.

A nőknek az egyházi életben való szereplését illetőleg felfogása erősen konzervatív s elvileg teljesen megalapozatlan. Megállapítja, hogy 1918 óta Németországon nem vitás többé a nők szavazó joga

az egyházközségekben. Mi e tekintetben jóval előbb vagyunk. Nincs elvi kifogása az ellen, hogy a nők a szószékre bocsáttassanak. „De — teszi hozzá — még minden hagyomány a nőknek a papi hivatalra bocsátása ellen szól. S az is biztos, hogy átlag e feladatokra, nevezetesen a prédikálásra, kevésbé alkalmasak, mint a férfiak. Lehetséges, hogy miután az egyházi női választói jog megadott, a hangulat Németországban is barátságosabb lesz a nő nyilvános egyházi fellépése iránt. De akkor sem lesz célszerű előttük megnyitni az utat a papi hivatalra.“ (75. l.) Ezt a maradi, szűkkeblű felfogást sehogy sem értjük, különösen nem, amikor másfelől meg egyenesen kívánatosnak mondja nő-theológusoknak alkalmazását kórházakban, női fegyházakban. (67. l.)

Érdekes és megszívlelendő azonban az, amit a jövő papok személyes arravalóságának megvizsgálásáról mond. Eddig jóformán csak az illető lelkiismeretére volt bízva, hogy alkalmasnak érzi és tartja-e magát a papságra. Itt teljes joggal figyelmeztet arra, hogy erre már az előkészítésnél gondosabban kellene ügyelni. Nem formai vizsgálatot ért, hiszen olyan dolgokról van szó, „melyeket csak Isten láthat“. Mindenekelőtt nélkülözhetetlen feltétel: charismatikus képesség az emberekkel való érintkezésre és az emberekre való hatásra; a szónoklás természetes adománya; szívszerinti együttérzés másokkal; mások megértésének és segítésének belső készsége. Aki zárkózott, kerüli az érintkezést, a szükséges érintkezésben ügyetlen, akinek kín minden beszéd, vagy akinek a beszédje másokat kínoz, az mondjon le eleve a theológia tanulásáról.

Ha valaha és valahol, akkor ma és nálunk hatványozott mértékben szükségesek ezek a papi tulajdonságok s valóban elsőrendű kötelessége az illetékeseknek ezekre a szempontokra gondosan ügyelni!

Sok érdekes és figyelmetkeltő gondolattal találkozunk *az istentisztelet* módozatainak tárgyalásánál. A 19. százév vége felé erős mozgalom indult az istentisztelet reformjára. A mozgalom sok jó gondolatot termelt, de egységes rend még nem alakult ki. A vezető gondolat azonban az, ami az idén a kolozsdobokai kör közgyűlésén e sorok írójának javaslatára általános helyesléssel találkozott, hogy az istentisztelet legyen valóban az egyházközség istentisztelete, a gyülekezet élénk részvételével és erős öntevékenységgel. Ebből foly a régi formák elhagyásának, az istentisztelet egységességének s az érdeklődést mindig ébren tartó sokféleiségének, a zenének, a

symbolumok nagyobb térfoglalásának kívánása. Vannak, akik vissza akarnak menni a 16. század, sőt Lutheren túl a katolikus liturgiára. Vannak olyanok is, akik az istentisztelet irrationalis jellemét jobban ki akarják domborítani s e célból a prédikációt háttérbe szorítani a liturgia kedvéért.

Schian felfogása az, hogy az istentisztelet a gyülekezet érintkezése Istennel s Istené a gyülekezettel. Ebből következik, hogy mindaz, ami ez érintkezésnek nem szolgál, nem tartozik belé és semmi sem zárható ki belőle, ami annak szolgál. Tehát az istentisztelet nem az egyesé, hanem a gyülekezeté. Nem az egyes végzi az ő imádságát, hanem a gyülekezet lép az ő Istene elé. Ezért felmerült (R. Ottó) a gyülekezetnek karban való imádkozása. Csak gyakorlati nehézség szól ellene. Ellenben szabály a *közös ének*, melynek elsőrendű helyet kell biztosítani az istentiszteletben s melynek hatása olyan nagy, hogy Németországban a kath. egyház is fokozott mértékben engedi be a liturgiába. Az éneknek bármilyen formája lehetséges, melyben az egész gyülekezet résztvesz; de elvileg nincs helye istentiszteleten olyan énekszámoknak, melyeket valamely énekművész vagy idegen énekkar ad elé, sem olyan zenei előadásoknak, melyeket az istentiszteleten részt nem vevők produkálnak. „Teljes szakítás minden egyházi hagyománnyal, ha valahol az istentisztelet szépítésére vagy magasztossá tételére egy énekkar egy betétet ad vagy hasonló célból egy kiváló énekes szólót énekel.“ Az ilyen gyülekezet elvesztette az érintkezést az Istennel. Ezt csak a gyülekezetből alakult kar teheti. „De a művészetnek, mint ilyennek, nem szabad előtérbe nyomulni s a művészeti formának nem szabad elnyomni az Istennel való érintkezésnek komoly jellegét. Ezért nem valók oda nehéz zenei darabok, melyeknél a hallgatók figyelme inkább az előadás nivójára, mint tartalmára irányul. Egyszerű melódiák alkalmasak, melyek mellett a szöveg teljesen érthető. Az ének kiválasztása a pap kezében kell, hogy legyen. Legyen az ének egyszólamu. Az egyszólamu csoporténeklés váltakozó kiosztott szerepekkel nem ellenkezik az ev. istentisztelet lényegével.“ Az újabb kor értékes vallásos lirát termelt, de valóban sikerült templomi éneket keveset, panaszolja Schian. A miveltek széles körében az énekes könyvre nézve elterjedt az a kívánság, hogy meg kell válogatni az énekeket a dogma és forma szempontjából. Itt Schian, habár elismeri e kívánság jogosságát, mégis a legnagyobb óvatosságot ajánlja. (157.1.) Mert ha az egyéni hangulatot

döntő mértéknek elismernők, akkor *gyülekezeti* ének lehetetlen volna.

Az *orgona* szerepére és jelentőségére nézve felfogása az, hogy szolgálatát, melyet némelyek károsnak tartanak, hálásan el kell ismernünk, de sohasem szabad feledni az istentisztelet igazi célját, melyben zenedarabnak, mint ilyennek, helye nincs s ezért nem szabad előtérbe nyomulnia, tulharsognia, hanem csak segíteni az éneklést szerény dallamvezetéssel. Éppen ezért az egyes strófák között játék betoldásának nincs helye. Arra a kérdésre, hogy egyforma legyen-e mindenütt a liturgia rendje, felelete az, hogy elvileg semmi sem kényszerít ilyen egyformaságra; a változás nagyon eleven hatással lehet. Lehetnek sokan, akiknek ugyanazon formák ismétlődése egyhangunak tetszik. Mégis gyakorlati szempontok amellettszólnak, hogy a szabadság és változatosság elvét nem lehet korlát nélkül alkalmazni, mert a gyülekezet tevékeny részvételét csak úgy lehet biztosítani, ha az istentiszteletnek némileg szilárd formákat adunk.

A *vasárnapi iskolának* már a neve rosszul van választva. Eljleszt a dologtól a gyermeket is, a tanítót is. Itt a szó nem a tanítóé, hanem a papé; helye a templom, hol a pap ornátusban szolgál. Sokat vitatott kérdés, hogy predikáció legyen-e vagy csak beszélgetés. Mindkettőnek van előnye is, hátránya is. Talán legjobb, ha a kétféle mód váltakozik. Az u. n. *Helper-rendszer* ellen, ami nálunk a kollégiumban is divik, hogy az egyes csoportok egy-egy magyarázó segéd mellé csatlakoznak, nagyon komoly észrevételek és kifogások emelkedtek. A vasárnapi iskola ne legyen tanítás!

Sok vita folyt az *urvacsora-osztás* kérdésében is a 20. század eleje óta. Egészségi és esztétikai okokból, különösen városi gyülekezetekben, azt kívánták, hogy mindenki külön poharat használjon. Az eddigi szokás barátai azzal érvelnek, hogy a serleget lehet fordítani s letörülni, de meg kell tartani, mert ez a közösség szimbóluma s az urvacsora szerzetése is így történt. Ezt a szempontot lehetetlen nem méltányolni, viszont, ahol e kívánság felmerül, a közös kelyhek mellett külön kelyheket is kell beszerezni, nehogy emiatt maradjanak el némelyek, kiknek a száma nem lehet nagy, az urvacsorától. Javasolták az u. n. *intinctiót*, a borba mártott kenyér kiosztását, mely célra egy a kelyhet és kenyértálat egyesítő edény szolgál. Schian ezt az ujtást gyakorlati szempont-

ból ítéli meg: nincs kifogása ellene, ha az egyház jóváhagyásával történik. Betegség esetén az urvacsorát nem az egyesnek, hanem a család tagjainak kell kiosztani.

A *keresztelésnél* igazat ad a baptistáknak, kik nem a gyermekeket, hanem a felnőtteket keresztelik. Csupán a biblia szempontjából eljárásuk helyes. De más szempontokat tart itt irányadónak. A keresztelés nem aktív belépés, hanem passzív felvétel a gyülekezetbe. Minden más megítélés helytelen. Evangélikus szempontból lényeges különbséget kell tenni a belső készség és a külső végrehajtás között. A belső készséget sohasem lehet kétségen kívül megállapítani. A passzív felvételnek meg csak akkor van értelme, ha azok (keresztzsülők) fogadalmát is jelenti, kik felelősök neveléséről. A gyermekkeresztelés veszélyét látja és elismeri, de az a fontos érdek, hogy az evangélium az egész népnek predikáltassék, mégis arra bírja, hogy fenntartását tartsa helyesnek. De lényegéből szükségképen következik, hogy nem magánháznál, hanem az istenházában kell hogy történjék. Persze az volna kívánatos, hogy a gyülekezet előtt. A háznál keresztelés általános behozatala nem tanácsos, teljesen elvesz közösségi jellege. „A háromszori leöntés ép oly határozottan fönntartandó, mint a trinitárius keresztelési forma. De magától értetődik, hogy a Jézus nevében való keresztelés is egyszeri leöntéssel valódi keresztény keresztelés.” (189 l.) A keresztzsülői tiszt — mondja Schian — egyházilag keveset jelent, mit a kereszteléshez füződő várakozás fennebbi kifejtése után ellenmondásnak látunk; de mélyen gyökerezik a családi erkölcsben s eltörlése sok egyházi érzést ölne ki. Azt a nézetet, hogy a keresztetetlenül elhalt gyermekek nem üdvözülnek, a theológia feladta. De a nép lelkében van talaja. S még táplálja is az u. n. *szükségkeresztelés*. Mégis nem volna jó ezt a szokást teljesen elejteni.

Még csak a *konfirmációról* egy pár szót. Csak a 19. század eleje óta van szokásban. A nép felfogása szerint átmenet a gyermekkorból a serdülőkorba. A történelemből a konfirmáció lényegének egységes megállapítása lehetetlen. Minden kor a maga kedvenc eszméit foglalta alája. Reformját a kötet második részében fogja adni. Az előkészítés semmi esetre sem lehet „vizsga”. A kikérdezésnél hitvallomást és fogadalmat kell tenni. Mindkettőt hevesen támadták és kifogásolták. Schian szétválasztja a kérdést. Hitvallomás és fogadalom szükségesek. Más kérdés azonban: hogy

az előírt formák megfelelők-e? Erre már nem tud biztosan felelni. A bibliai mondásnak mély hatása van s ezért nagy a lelkipásztori értéke. Hogy az urvacsora rögtön következék-e vagy néhány nap mulva, helyi szokás dolga. Kényszeríteni azonban senkit sem szabad rá. A konfirmáció „egy nagyon népszerű, vallási és egyházi szempontból szerfelett értékes cselekedet“.

Rövidre számítottuk ezt az ismertetést s ime elég hosszúra nyult. De — amint az olvasó észreveszi — olyan kérdések, melyek minket is érdekelnek, sőt úgy gondoljuk, hogy a liturgia reformját előkészítő bizottságnak némi ujjmutatással is szolgálhatnak e sorok. Ez mentse az ismertetés túlságos terjedelmét.

Dr. Gál Kelemen.

Az unitárius eklézsiák földrajzi megoszlása Amerikában.

Irta: *Earl Morse Wilbur.*

Valamivel több száz esztendejénél, hogy az erdélyi unitáriusok érintkezésbe léptek angliai testvéreikkel. Az erdélyiek azelőtt azt hitték, hogy ők az egyedüli, unitárius hitet vallók e világon. Nagy bátorításukra szolgált azért az az értesülésük, hogy hittestvéreiknek egy növekvőben levő serege van Nagybritániában. Hát még, amikor megtudták, hogy egy másik, hasonló sereg Amerikában éppen készülöben van fölvenni az érintkezést az angliáival.

Úgy hiszem, az erdélyiek teljesen tisztában vannak azzal, miképpen terjedt el az unitarizmus Angliában és Írlandban és hogy az unitárius eszmék terjesztésében a „Britt és Külföldi Unitárius Társulat“ minő szerepet vitt. Én azért erre itt fölöslegesnek tartom kitérni. Ami e sorokban szándékom, az csupán annyi, hogy a szerkesztő szives fölhívására röviden vázoljam, hogyan terjedtek el hitünk eszméi a világ más részeiben.

Az Amerikai Egyesült-Államok területén az unitarizmus a tizenkilencedik század első negyedében nyert szervezett formát. Ekkor történt, hogy az újangliai községek, számra 125-ön, liberális tanokat kezdettek vallani. Az eredetileg kálvinista hitet valló konzervatív egyházközségek ezért velük minden közösséget megtagad-